

Передмова

Аналіз змін, які відбулись останнім часом у моральній, духовній, ідеологічній та інших життєво важливих сферах нашого суспільства, дає підстави стверджувати, що серед населення України відбулась та, нажаль, триває досі переорієнтація цінностей, які формувались і впроваджувались цілими поколіннями протягом багатьох століть нашої ери (чесність, справедливість, гуманність, порядність, працьовитість та інші суспільні чесноти сьогодні як на індивідуальному, так і на масовому рівнях підміняються безкультурністю, вседозволеністю, безкарністю, нахабством, аморальністю, тощо). Як у зв'язку з цим обґрунтовано зауважують науковці, сьогодні правомірно говорити про те, що в українському суспільстві сформована кримінальна субкультура¹.

У доктринальних джерелах, зокрема у Великому тлумачному словнику української мови, дано таке визначення цього поняття: це культура якого-небудь соціального середовища в історично певний час; система переконань, цінностей і норм, що їх розділяє і активно використовує явна меншість людей в межах певної культури².

У свою чергу, в соціології зазначене поняття тлумачать як культуру певної соціології або демографічної групи; обмежену культуру соціальної спільноти, що обумов-

¹ Замула С. Ю. Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах: навч. метод. посіб. Біла Церква: ДПТС України, 2011. С. 6.

² Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 156.

лена бідністю її соціальних зв'язків, неповнотою або складністю доступу до культурної спадщини¹.

В узагальненому виді під субкультурою науковці розуміють сукупність норм і цінностей, що відображають культуру певного соціального середовища та відрізняють цю групу від більшості людей². При цьому, головним у змісті субкультури є те, що вона є самостійним відносно цілісним утворенням, що включає в себе ряд чітко виражених ознак:

а) специфічний набір ціннісних орієнтацій, норм поведінки, взаємодії та взаємовідносин її суб'єктів, статусної структури;

б) своєрідність уподобань, смаків та різних способів проведення дозвілля;

в) системний вибір окремих джерел постачання інформації;

г) жаргон;

г) фольклор; ін.³

Більш того, це така система суспільної поведінки і цінностей, як довів у своїх роботах американський соціолог та криміналіст Альберт Коен, який вперше ввів у науковий обіг у 50-х роках ХХ ст. термін «субкультура»,

¹ Cohen A. K. *Delinquent Boys: The Cyltre of the Gand* Glencoe. III: The Free Press, 1955. P. 145.

² Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 27.

³ Мудрик А. В. *Социальная педагогика: учебник для вузов/под ред. В. А. Слостенина*. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Издат. центр «Академия», 2002. С. 87–88.

існують окремо від пануючої системи поведінки і цінностей, і є частиною цієї центральної системи¹.

Виходячи з цього, у доктринальних джерелах запропоновано різноманітну класифікацію існуючих у соціумі субкультур (молодіжну; певних соціальних прошарків; кримінальну; та ін.)². Крім цього, в науковій літературі зустрічаються також такі терміни як «субкультура злочинного світу» та субкультура «фактотум»³, які мають безпосереднє відношення до змісту даного науково-довідкового видання, а тому потребують відповідного роз'яснення та оцінки. При цьому, не дивлячись на велику чисельність різних визначень, сформульованих на доктринальному рівні, загальноновизнаним є підхід, відповідно до якого під кримінальною субкультурою (субкультурою злочинного світу) учені розуміють спосіб індивідуальної або групової поведінки, обумовлений неформальними нормами, правилами, ідеями, принципами, що протистоять загальноправовій культурі суспільства⁴. Більше того, це така «контркультура», яка не просто відрізняється від домінуючої культури, але й протистоїть їй, а також пере-

¹ Коэн А. К. Американская социология. Москва: Юрид. лит., 1972. С. 46–47.

² Денисов Н. Л. Влияние криминальной субкультуры на становление личности несовершеннолетнего преступника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Москва: РГБ, 2003. С. 8–9.

³ Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 27–28.

⁴ Максимов С. В. Краткий криминологический словарь. Москва: Юрист, 1995. С. 132.

буває в конфлікті з панівними в суспільстві цінностями¹. І, що важливо та одночасно, вкрай небезпечно, у ній створюється своя мова (слова, сленги, вирази, та ін.), своя система цінностей, норм, законів, своя мораль, специфічна символіка, традиції, еталони несправедливого (протиправного, злочинного) успіху, своя система навчання злочинній поведінці – і все це заради того, щоб не тільки протистояти усталеним цінностям суспільства, але й морально виправдовувати злочинність та формувати «ідеологічні» засади протиправної поведінки, у тому числі пересічних громадян, які навіть не відносяться до носіїв даної контркультури.

Не менш суспільно шкідливою та такою, що має місце у сьогоденній життєдіяльності нашої держави, її органів та інститутів, є субкультура «фактотум», тобто така особлива поведінка кердомінантів, які застосовують насильство, що не врегульоване законом, а тому залишаються не засудженими, а на волі, – саме ці особи і є одними з носіїв кримінальної субкультури у будь-якому суспільстві, позаяк першу об'єднує з другою те, що кримінальна субкультура виникає і розвивається також у неофіційних відносинах між людьми, а різниця полягає в тому, що субкультура «фактотум» стає поживним середовищем, аурою для вчинення «фактичних злочинів»².

По своїй суті субкультури «фактотум» має невід'ємним елементом самосуд (це, зокрема, характерно й для

¹ Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 28.

² Там само, с. 29.

кримінальної субкультури), який застосовується кердомінантом до виконавців, з метою посилити власне панування неофіційними методами у звичайних групах, колективах, об'єднаннях тощо людей. До таких, зокрема, відносяться: глузування, глум, знущання тощо над людиною з боку інших людей та їх об'єднань для того, щоб її принизити («зацькувати»). На сьогодні науковцями описано більше 50 таких варіантів самосуду¹. Одним із фундаментальних джерел формування такої «контркультури» у суспільстві є та жаргонна лексика, мова про зміст якої та суспільну небезпеку ведеться у даному науково-довідковому виданні. При цьому, для того, щоб повною мірою усвідомити всю шкідливість соціальної природи та проявів як кримінальної субкультури, так і субкультури, «фактотум», варто досить детально вникнути (зрозуміти, відчувати, з'ясувати для себе тощо) зміст їх функцій, а саме те, що вони:

1) створюють суспільну свідомість та розхитують добросовісність населення;

2) трансформують, зберігають та передають злочинний досвід з покоління в покоління;

3) блокують процес соціалізації молоді, спрямованість його в кримінальному напрямі, залучаючи при цьому до злочинної діяльності;

4) створюють позитивний імідж деяким категоріям злочинців;

5) засуджують і зневажають громадян, які сприяють правоохоронним органам у їх затриманні;

¹ Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 29.

б) формують громадську думку про доцільність порушення певних прав і норм, а також налаштовують на це різні верстви населення різними методами.

Виходячи з цього та враховуючи практичні аспекти її реалізації, у змісті кримінальної субкультури (а це має безпосереднє відношення до викладених у даному науковому довіднику деталей) науковці виділяють три органічно зв'язані та взаємообумовлені елементи:

а) норми, «закони» кримінального світу, що створюються професійними злочинцями, як правило, раніше засудженими особами, які їх при цьому досить жорстко оберігають (зазначені норми містять у собі: звичаї, ритуали та кримінальні традиції);

б) стратифікація (від латин. *stratum* – «шар» та *facio* – роблю)¹ професійних злочинців, їх поділ (розшарування) на різні когорти, категорії та види;

в) засоби комунікації, до яких відносяться: жаргон, кримінальні клички, татування, тайнопис, кримінальний фольклор, жести, графіті, у тому числі кримінального змісту, мода одягу, ігри².

Визначаючи зміст об'єкта дослідження, у даній науковій розробці предметом вивчення аналізу та оцінки стала саме мова, що використовується у кримінальній субкультурі, яка проявляється у формі злочинського (тюремного) жаргону («злочинської мови», «блатної музики», «фені» тощо). При цьому, як доведено на доктринальному рівні, кримінальний жаргон (лексикон) – це не випадковість, а закономірне явище, що відображає специфіку

¹ Словник іншомовних слів/за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наука, 1977. С. 433.

² Міжнародна поліцейська енциклопедія. Київ: НАВС, 2014. Т. 8. С. 660–661.

субкультури злочинного середовища, ступінь його організованості, професіоналізації¹ та, одночасно, соціальної занедбаності та «безкультурності» і аморальності. Більш того, по суті кримінальний жаргон є неминучим атрибутом кримінальної субкультури.

Разом з тим, як показують результати спеціальних наукових досліджень, на теперішній час цілком на кримінальному жаргоні ніхто не розмовляє (і це є одним з перспективних напрямів запобігання даному суспільно небезпечному явищу), позаяк мова як представників злочинного світу, так і інших осіб, які є носіями злочинної субкультури або якимось чином підтримують її традиції, як правило, розбавляється лексикою з кримінального жаргону. Проте, більш небезпечним для загальноновизнаної у суспільстві культури, включаючи й Україну, є те, що значна кількість слів і словосполучень давно і міцно ввійшли до повсякденної мови і вже не сприймаються як лексика, що належить до кримінального жаргону, а як елемент повсякденного спілкування населення. І що характерно: на цій мові говорять не тільки пересічні громадяни, але й можновладці, які по роду своєї діяльності та займаних державних посад зобов'язані запобігати та протидіяти як цим правилам, так і в цілому кримінальній субкультурі та субкультурі «фактотум».

В цьому контексті не можна погодитись з тими авторами, які вважають, що кримінальний жаргон мовою можна назвати умовно, оскільки, на їх думку, вона передає тільки характер міжособистісних стосунків, профе-

¹ Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 31.

сійні терміни злочинних категорій та видів і загальне негативне ставлення до прояву позитивних людських почуттів, довірливості, порядності, совісті, любові і т. д. та не несе в собі ніякого позитиву¹.

У даній ситуації варто на це явище дивитись більш широко: воно має місце у повсякденному житті, зокрема, українців, воно є об'єктивною реальністю та одним із видів контркультури, з якою слід боротись, заперечувати та витискати з лексику людей, позаяк воно, як ракові метастази, тільки посилює розлад моральних засад суспільства, порушення яких, у свою чергу, детермінує вчинення злочинів як на індивідуальному, так і на груповому (корпоративному чи загальному) рівні. Більш того, кримінальна субкультура уможлиблює ті спрямування, які офіційна культура обмежує та віддає під соціальний контроль (вживання наркотиків та алкоголю, агресію, секс у неприродних формах тощо)².

У цілому ця суспільна небезпека кримінальної субкультури полягає в тому, що вона стимулює протиправну поведінку людини та стає своєрідним механізмом «повторного виробництва» злочинності в Україні. Враховуючи це, а також те, що осмислення небезпеки багатовекторності цієї контркультури як суспільної реальності, її єдності та багатоманітності, є потребою сучасності, особливо в контексті її впливу на сьогоденний правопорядок в нашій державі у виді непокори представникам влади,

¹ Замула С. Ю. Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах: навч. метод. посіб. Біла Церква: ДПТС України, 2011. С. 35–36.

² Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 33.

нападів на правоохоронців, вчинення самовільних дій, що є виключно компетенцією держави (наприклад, шляхом проведення так званої «сміттєвої люстрації»; блокади шляхів сполучення; нанесення побоїв тим особам, які мають відмінну від інших думку, та ін.), й було прийнято рішення про підготовку даного навчально-довідкового видання. При цьому, основним його завданням та, одночасно, метою стали не стільки підбір та систематизація в алфавітному порядку найбільш вживаних серед населення кримінальних сленгів, виразів тощо, скільки аргументоване доведення до всіх, хто ознайомиться з цим виданням, чітко вираженої позиції – із зазначеним хворобливим і руйнівним для будь-якого суспільства явищем, слід постійно боротись, у тому числі і на нормативно-правовому рівні¹, бо в іншому випадку годі й говорити про будь-який сталий розвиток України на найближчі роки². Додатковим доказом, який змістовно відображає цей висновок, є історія ренесансу (своєрідного відродження) кримінальної субкультури на території нашої держави у кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., коли під «гаслами» демократизації «НЕПу» (нової економічної політики) та повної бездіяльності державних і громадських органів та організацій, злочинні авторитети та інші представники даної контркультури зайнялись протиправною комерційною діяльністю, злочинною приватизацією та створенням інших тіньових схем по відмиванню незаконно отриманих прибутків, доходів тощо. Як результат:

¹ Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015. Сайт. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>

² Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Верховна Рада України: сайт. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

сьогодні серед представників усіх гілок влади, які закріплені в ст. 6 Конституції України, можна зустріти, здавалося би, колишніх представників злочинного світу, але не колишніх носіїв злочинної субкультури.

Зміст цього наукового видання дасть у зв'язку з цим відповідь на цілком риторичне питання – бути чи не бути нашому суспільству цивілізованим і як швидко ми це зробимо? Не минуло і двох років з часу як вийшов у відкритий доступ наш перший Словник пенітенціарної лексики. Ознайомившись з його змістом на нашу адресу надійшла низка матеріалу з усіх куточків пострадянських країн. Узагальнивши його ми зважились на випуск другого (переробленого та доповненого видання), яке тепер включає і більш пізній період «злочинської» лексики.

Особливу подяку у підборі матеріалу хочемо висловити Адамцю Олександрю Івановичу – полковнику внутрішньої служби, який не один рік на керівних посадах забезпечував ефективне функціонування Державного департаменту України з питань виконання покарань на Рівненщині, а також студентам юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, прізвища яких окремим списком нами розміщено у зазначеному виданні.

Звичайно, що ознайомитись із змістом даного довідника може будь-яка особа, позаяк він розрахований на всі категорії населення, але очевидним у цій роботі є одне завдання – розширення арсеналу засобів, спрямованих на запобігання подальшого розвитку кримінальної субкультури в нашому суспільстві, особливо серед дітей, молоді та осіб, задіяних на службі в органах державної влади і місцевого самоврядування.

А

А

А – вони

АБ – вода

АБА́ИМ – обманщик, шахрай

АБАКУМЫ́Ч – 1) лом, 2) ломик

АБАС – монета номіналом двадцять копійок

АБВЕР – оперативна частина установи виконання покарань або слідчого ізолятора

АБДАСТА – пістолет

АБИССИНСКИЙ НАЛОГ – 1) хабар, 2) давати хабар

АБО́ДЬЕ – день вдачі, щасливий час

АБОПОЛ – 1) колода, 2) палка, 3) мітла, 4) палиця

АБОРТМА́ХЕР – лице, яке робить підпільні аборти

АБРОТНИК – конокрад

АБФІ́ЛЬКЕЛЬН (мн.) – таємна домовленість

АБХА́ЛЬТЕН (мн.) – удар по голові для оглушення жертви перед пограбуванням

АБЦУ́Г – мітка, карта

АБШАБИТЬСЯ – викурити цигарку з вмістом наркотичної речовини

АВ-АВ – статеве збочення в формі орогенітальних контактів

АВИАТОР – контрабандист

АВОДЬ – змова, клятва

АВТОЗАК – автомобіль для перевезення арештантів

АВТОМАТ – авторучка

АВТОМАТЧИК – «зłodій в законі», який раніше служив у Радянській армії